

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лекційних та практичних занять з дисципліни

«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»

*(для здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей
денної та заочної форм навчання)*

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри
«Іноземних мов та
професійної комунікації»
Протокол № 10
від 27.05.2021.

Сєверодонецьк,
2021

УДК 811.112.2

Методичні вказівки до лекційних та практичних занять з дисципліни «Теорія та практика перекладу» (для здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей денної та заочної форм навчання) /Уклад.: Л.В. Єрмоленко. – Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. – 39 с.

Дані методичні матеріали розроблені для підготовки до лекційних, практичних та самостійних занять з дисципліни «Теорія та практика перекладу» студентів, які опановують основи практики перекладу, що є необхідним для комплексного оволодіння іноземною мовою.

Укладач:

Л.В.Єрмоленко, ст. викладач

Рецензент:

Н. М. Рудницька, доц., к. філол. н.

© СНУ ім. В.Даля, 2021

ЗМІСТ

Вступ. Мета та завдання курсу	
«Теорія і практика перекладу» для студентів нефілологічних спеціальностей».	4
1. Усний послідовний переклад.	8
2. Етапи процесу усного послідовного перекладу.	9
3. Послідовний переклад.	14
4. Ознаки гарного перекладу.	15
5. Основи перекладацького скоропису.	16
5.1.Метамова.	18
5.2.Завдання етапу синтезу.	20
5.3. Тренування чистоти мовлення.	22
6. Класифікація стилів перекладу.	24
6.1. Особливості газетного стилю.	25
7.Синтаксичні особливості наукового стилю.	32
Джерела та література.	36

ВСТУП.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ КУРСУ «ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*«Наш час – час інтенсивного міжнародного обміну культурними цінностями, в тому числі літературними, і різноманітною науковою, технічною, політичною і діловою інформацією ... Звідси – все зростаюче значення перекладу у всіх галузях людської діяльності і загострення інтересу до різних сторін того складного явища, яким є переклад»
(А. В. Федоров, основоположник теорії перекладу)*

Перекладач – одна з найдавніших професій. З давніх-давен перекладачі виконували благородні завдання – служили справі взаєморозуміння між народами, людьми, державами.

На відміну від традиційної підготовки перекладачів пропонований курс проводиться в рамках навчання іноземної мови, забезпечує багатофакторні цілі у відносно короткий термін. Причому систематизація, повторення і розширення мовних знань, вдосконалення мовних навичок в галузі іноземних мов є основою, на якій формуються і розвиваються навички перекладацької діяльності, що носить чисто прикладний характер.

На заняттях слід враховувати комунікативні потреби учнів в їх майбутньої професійної діяльності, передбачаючи такі сфери спілкування і застосування іноземної мови:

А) професійно-наукову (переклад спеціальної літератури, анотування і реферування суспільно-політичної літератури, участь в наукових конференціях, наукові контакти тощо).

Б) професійно-ділову (переклад і складання ділової кореспонденції);

В) соціально-культурну (переклад друкованих публікацій – публіцистичних, в тому числі газетно-інформаційних текстів, а також аналогічних матеріалів, які сприймаються на слух.

Цілями цього курсу є:

1) Систематизація, повторення і розширення мовних знань в галузі іноземних мов, отриманих на основному етапі навчання методом свідомого зіставлення систем іноземної та рідної мов;

2) Вироблення навичок послідовного перекладу. Передбачено навчання:

- усному перекладу: письмово-усному, усно-усному, на слух – з аудіозаписи, з підготовкою і без підготовки, тобто з листа, з опорою на скорочений і знаковий запис;
- письмовому перекладу – повного і реферативному, в тому числі і на слух, а також двосторонньому перекладу діалогів на слух;

3) Удосконалення навичок і умінь в різних видах мовленнєвої діяльності на іноземній мові: говоріння (при всіх видах усного перекладу та редагування письмового транслята), письма (повний і реферативний переклад, складання анотацій), аудіювання (при двосторонньому перекладі та переказ на слух), а також читання, особливо ознайомчого та пошукового (при перекладі на рідну мову, мову-посередник і реферативному перекладі з включенням додаткової інформації);

4) Розширення і узагальнення відомостей в галузі лінгвокраїнознавства на основі текстів з актуальних проблем сучасності з використанням прийому зіставлення лінгвокраїнознавчих – в системі передтестових завдань, а також матеріалів у формі монологу і діалогів узуально-поведінкового характеру.

Студенти фактично не мають поняття про теорію загального і конкретного перекладу, не дуже ознайомлені зі способами зіставлення мовного матеріалу контактуючих мов. Тому учнів необхідно ввести в курс проблем чисто професійного характеру. Таким чином, слід провести такі лекції:

1. Протокол поведінки перекладача.

2. Теоретичні основи перекладацької діяльності (одиниці перекладу, види перекладу, багатозначність мовного знака, поняття інваріантного перекладу, способи досягнення адекватності тощо).
3. Переклад як об'єкт лінгвістичного дослідження (розбіжності систем понять в мовах, категоріях відповідностей і теорія невідповідностей в перекладі).
4. Особливості мови газети (синтаксичні структури, лексика, явище конотації).
5. Особливості ділового стилю (синтаксичні структури, лексика).
6. Особливості синтаксису наукового стилю мовлення.

Особливу увагу слід приділити такій тематиці:

- Тема 1. Візити, прийоми, зустрічі.
- Тема 2. Міжнародні відносини. Переговори.
- Тема 3. Міжнародне співробітництво.
- Тема 4. Боротьба за мир і безпеку.
- Тема 5. Конгреси, з'їзди, конференції.
- Тема 6. Конституція України.
- Тема 7. Україна.
- Тема 8. Управління державою і обов'язки депутатів.
- Тема 9. Жінка в соціальному суспільстві.
- Тема 10. Охорона навколишнього середовища.
- Тема 11. Економіка України.
- Тема 12. Глобальні проблеми сучасності.
- Тема 13. Наукові основи міжнародного співробітництва.

Вся ця інформація передбачена для того, щоб перекладач володів навиком включення в текст додаткової інформації з метою створення письмового реферату як кінцевого продукту своєї діяльності.

Пропонується наступний перелік тем лекцій:

- Лекція 1. Протокол поведінки перекладача [9; 13].
- Лекція 2. Переклад в сучасному світі [10].
- Лекція 3. Труднощі перекладу [11].

Лекція 4. Основи теорії перекладу. Коротка історія перекладу [3].

Лекція 5. Поняття “переклад” [4].

Лекція 6. Види перекладу і їх особливості [2].

Лекція 7. Еквівалентність і адекватність. Частина 1 [5].

Лекція 8. Еквівалентність і адекватність. Частина 2 [5].

Лекція 9. Короткий огляд з теорії перекладу [12].

- 1) Що повинен знати і вміти перекладач.
- 2) Тема і рема в перекладі.
- 3) Тема і рема в перекладі. Практика.
- 4) Помилкові друзі перекладача.
- 5) Перекладацькі трансформації (генералізація, смисловий розвиток).
- 6) Що таке хороший переклад.
- 7) Імена людей в перекладі.
- 8) Скоропис в перекладі.
- 9) Послідовний переклад.

Лекція 10. Усний послідовний переклад [6, с. 13-34].

Лекція 11. Основи перекладацької скоропису [6, с. 37-43].

Лекція 12. Завдання аналізу [6, с. 43-75].

Лекція 13. Завдання синтезу: деякі загальні міркування [6, с. 87-103].

Усний послідовний переклад близький за формою до побутового міжмовних посередництва з точки зору поверхневого спостереження і представляється оманливе легкої діяльністю. На ділі послідовний переклад – найскладніша професійна діяльність, що вимагає від перекладача унікальних професійних навичок, величезної напруги пам'яті і уваги і задіє всі сторони його особистості – від інтелекту та ерудиції до емпатії і акторських здібностей.

1. Усний послідовний переклад

Усний переклад, в англійській мові interpreting (процес) або interpretation (результат), (не плутати з translating/translation - письмовий переклад), очевидно, є одним з найстарших видів людської діяльності. З тієї пори, як різні племена стали розмовляти різними мовами - чи зводиться ця подія до будівництва й руйнування легендарної Вавилонської вежі або ж припускати для неї якісь інші строки й механізми, - серед людей з'явилися ті, хто з тих та інших причин володів говором не одного, а декількох племен: мандрівники, бранці, переселенці. Саме вони забезпечували взаєморозуміння при зустрічі людей, розділених мовним бар'єром, інтуїтивно здійснюючи елементарне міжмовне посередництво. Така діяльність довгий час не усвідомлювалася як щось окреме від простої двомовності, тим більше не сприймалася вона як професія. Пережитки таких поглядів зустрічаються ще й сьогодні: чимала кількість наших сучасників дотепер вважають, що єдиною перешкодою на шляху виконання перекладацької функції є незнання або недостатнє знання іноземної мови. Якоюсь мірою непрофесійне міжмовне посередництво триває й сьогодні так само, як і в найдавніші часи: у багатонаціональних сім'ях і місцевостях зі змішаним населенням, під час дружніх контактів і військових конфліктів, у туристичних поїздках і в кулуарах міжнародних конференцій.

Усний послідовний переклад (consecutive interpreting) (далі - УПП) сьогодні використовується для обслуговування різного роду переговорів і забезпечення взаємодії змішаних за мовним складом професійних, академічних, управлінських і інших колективів, а також для перекладу публічних виступів: лекцій, прес-конференцій, проповідей, наукових доповідей тощо. У цій останній якості конкуренцію йому становить інший різновид перекладу конференцій — синхронний переклад (simultaneous interpreting), що заощаджує час учасників заходу, але потребує від організаторів значних матеріальних витрат на придбання або

оренду звукового встаткування і його обслуговування. Головна слабкість УПП із погляду комунікантів у тому, що послідовний переклад забирає багато часу, збільшуючи тривалість будь-якої зустрічі вдвічі, а при необхідності використовувати в ході міжнародної зустрічі не дві, а більшої кількості мов послідовний переклад стає зовсім непридатним. Сильна сторона УПП, поряд із простотою організації, полягає в тому, що безпосередня присутність перекладача в ситуації перекладу — за одним столом або на одній трибунові з оратором — дозволяє йому більш повно ввімкнутися в процес комунікації, враховуючи й відбиваючи в перекладі не тільки лінгвістичну, але й екстралінгвістичну інформацію, укладену в міміці й жестикуляції оратора, у використуванні їм наочних матеріалів тощо. Комуніканти — і оратор, і адресат (и) — мають можливість у випадку нерозуміння або ускладнень негайно з'ясувати всі непорозуміння, а заодно й дати оцінку перекладачеві.

2. Етапи процесу усного послідовного перекладу

Розглянемо процес УПП докладніше. Один «такт» процесу усного послідовного перекладу з погляду зовнішнього спостерігача полягає в наступному:

- спочатку оратор — автор оригіналу — проголошує якийсь відрізок мовлення, а перекладач мовчить (можливо, він щось пише в блокноті), після чого оратор переривається, а перекладач проговорює фрагмент, який повинен бути подібним відрізку оригіналу за тривалістю й, по-друге, відповідати йому за змістом. Перший фактор (тривалість) піддається прямому спостереженню, у той час як адекватність передачі в перекладі змісту може бути перевірена спостерігачем за непрямыми даними: відповідність сказаного перекладачем власним знанням слухача й/або здоровому глузду, внутрішня логічність тексту перекладу;

- збіг змісту мовлення з візуальною інформацією, якщо вона використовується, і т. п. Так виглядає процес послідовного перекладу для «наївного» спостерігача, тобто для людини, яка не володіє мовами вихідного тексту в достатньому ступені для прямого зіставлення оригіналу й перекладу, а також не занадто глибшається в суть складного процесу, що відбувається перед її очима. Причому, на думку такого спостерігача, перекладач працює, тільки коли він говорить, а до того він просто стоїть мовчки та чекає своєї черги звернутися до аудиторії. Як же виглядає процес перекладу з погляду перекладача? Для перекладача все починається з етапу аудіювання, тобто сприйняття на слух мовлення оратора. Успішність даного етапу залежить від зовнішніх умов (рівень шуму в приміщенні, наявність різного роду перешкод, відстань між оратором і перекладачем, знаходження оратора в зоні прямої видимості, що дає можливість підкріплення звукової інформації за допомогою зорової й т. п.), від особливостей оратора (акцент, діалектні різновиди вимови, дефекти мовлення, темп, манера подачі та ін.), від ряду внутрішніх параметрів тексту (зв'язність, логічність, складність вибраної тематики, наявність неперекладної лексики, художніх засобів і багато інших), а також від самого перекладача (гострота слуху, фізичний стан, ступінь втоми, рівень володіння вихідною мовою, знайомство з обговорюваною темою тощо). На етапі сприйняття перекладач не тільки розпізнає фонеми вихідної мови - це може являти собою окрему проблему, якщо, наприклад, оратор виступає мовою, що не є для нього рідною, — не тільки розрізняє в мовленні окремі слова (лексеми), але й сприймає всю морфологічну, синтаксичну, стилістичну й прагматичну інформацію, укладену у вихідному тексті. У цілому можна сказати, що на цьому початковому етапі перекладач одержує

всю сукупність інформації, закодованої на «поверхневому рівні» тексту оригіналу, і що відбувається це в кодах вихідної мови.

Значеннєва переробка змісту вихідного тексту. Етап девербалізації відбувається на наступному, другому етапі, який ми назвемо, слідом за Д. Селескович і Р.К. Міньяр-Белоручевим, етапом девербалізації, або етапом аналізу. Це ключовий етап процесу усного перекладу, в успішності якого проявляється весь професіоналізм перекладача — або відсутність такого. Під девербалізацією ми розуміємо вивільнення змістів, укладених у поверхневих формах вихідного тексту, з їхньої мовної (вербальної) оболонки. Сприймаючи й зберігаючи в пам'яті або в записі значеннєвий зміст мовлення, перекладач може й повинен відволіктися від інформації про те, як саме цей зміст був виражений автором оригіналу, тобто які саме слова, вираження й синтаксичні конструкції автор для цього обрав. Спроба утримати в пам'яті поверхневі форми оригінального тексту, те саме «запам'ятати кожне слово», обертається втратою більшої частини дійсно потрібної інформації, адже якщо обмежений обсяг короткострокової пам'яті заповнений чимсь одним, у ньому не вистачить місця для іншого.

Види інформації (тобто різновиди змістів), що міститься в тексті, можна виділяти по-різному: як на основі різних принципів, так і за різним ступенем деталізації. Пропонується класифікацію, яка представляється найбільш зручної з погляду опису процесів, що протікають при усному перекладі. Коротко розглянемо основні види такої інформації:

1. Референціальна - пов'язана з референтами (або денотатами) висловлень, що складають текст, тобто з тими предметами (а також ознаками, діями тощо), які існують у позатекстовій дійсності й згадуються в тексті.

2. Предикативна — інформація про зв'язок між референтами, які вступають один з одним у відносини суб'єкта — предиката — об'єкта, що утворює із сукупності референтів висловлення.

3. Видо-часова — модифікує предикацію стосовно часу й характеру протікання дії (видовий, точніше, аспектний параметр більш виражений в українській мові, ніж в англійській).

4. Модальна — модифікує предикацію стосовно реальності (- об'єктивна модальність: можливість, імовірність, повинність і т. п.) або з погляду мовця (= суб'єктивна модальність: бажаність, прийнятність, побоювання й т. п.).

5. Структурно-логічна — відбиває взаємини між елементами усередині предикації або між окремими предикаціями (групами предикацій); структурує текст.

6. Оцінна — може як виражати якісне («добре — погано») відношення мовця до окремих елементів висловлень, до різних проявах, які пронизувати весь текст (частини тексту).

7. Емоційна — відбиває весь спектр почуттів, що виражаються мовцям.

8. Стилiстична (реєстрова) — має відношення до ступеня офіційності/неофіційності тексту, вибраної мовцям. Почасти замикається з більш конкретним поняттям функціонального стилю.

9. Дейктична — відбиває ступінь особистої залученості мовця в матеріал, що викладається, виявлення/прихованості присутності в тексті автора.

10. Тема-рематична — у масштабі висловлення дозволяє розмежувати комунікативно стару й комунікативно нову інформацію; одне з найважливіших засобів забезпечення зв'язності тексту.

11. Функціональна — відбиває функцію, виконувану висловленням (групою висловлень) у складі комунікації: інформування, переконання, волевиявлення, вираження почуття/оцінки, підтримка контакту з іншими

комунікантами й т. п. Чим даліше домінуюча функція відрізка від інформування, тим більше радикальні перетворювання тексту можуть знадобитися від перекладача.

12. Прагматична — має відношення до учасників комунікації: їх взаємному статусу, ролі, намірам, цілям, установкам, ступеню поінформованості й ін. Домінування прагматичних факторів також може зажадати значних змін у перекладацькій тактиці.

13. Вставні елементи - ця категорія включає цитати, алюзії, крилаті слова, компактні фрагменти з окремим сюжетом (приклади, анекдоти й т. п.) і інші подібні елементи поверхневої структури тексту, які або переносяться в текст перекладу у вигляді готових кліше, або перекладацьке рішення по них ухвалюється окремо від рішень по навколишньому тексту.

Повторне згадування тих самих предметів, дій, властивостей (корелерентність) є важливим засобом забезпечення зв'язності тексту, причому автор вихідного тексту нерідко прагне позначити той самий об'єкт по-різному, максимально використовуючи можливості контекстуальної синонімії.

За етапом девербалізації впливає третій етап - етап перемикування (code-switching, або трансляції, по термінології різних авторів). Етап цей не спостерігається, він не вимагає свідомих зусиль і не займає скільки-небудь помітного часу. Більше того, говорити тут про «перемикування кодів» також не цілком доречно, адже коди вихідної мови заміняються кодами перекладача не прямо, а за посередництвом універсальних кодів мозку. У якімось сенсі цей етап перекладацького процесу можна уявити собі у вигляді «чорного ящика», тобто системи, обладнання й функціонування якої нам невідомі, зате ми можемо спостерігати, що в неї на вході й що на виході. Ясно одне: з моменту проходження цього етапу інформація перестає стискуватися, а починає, навпаки, розвертатися й знаходити нову плоть і кров у мові, що перекладає.

Особливістю усного послідовного перекладу, що відрізняє його як від письмового, з одного боку, так і від синхронного — з іншого, є більше навантаження на короткочасну пам'ять. Насправді, усний перекладач повинен вислухати від оратора-джерела відрізок тексту оригіналу - іноді значної й завжди непередбаченої тривалості - і якимось образом зберегти його в пам'яті, перш ніж він сформує й проговорить відповідний йому відрізок тексту перекладу. За винятком тих випадків, коли перекладач користується записом, уся ця інформація повинна зберігатися саме в його короткочасній пам'яті.

3. Послідовний переклад

Послідовний переклад — один з видів усного перекладу, при якому перекладач починає перекладати на мову перекладу після того, як оратор перестав говорити, закінчивши все мовлення або якусь його частину.

Для можливості послідовного перекладу мовець час від часу робить у мовленні паузи, необхідні перекладачеві для перекладу сказаного. Послідовний переклад вимагає втримання в пам'яті перекладача змісту значних сегментів оригіналу протягом тривалого часу до моменту початку перекладу.

Усний послідовний переклад звичайно використовується при проведенні заходів з відносно невеликою кількістю учасників.

Послідовний переклад звичайно застосовується на ділових переговорах, для телефонних бесід, на невеликих семінарах, на круглих столах з невеликою кількістю учасників, для окремих форм брифінгів, прес-конференцій, презентацій, фуршетів і святкових заходів, для екскурсій і при супроводі делегацій. Важлива сфера застосування послідовного перекладу — судові засідання, слідчі дії, нотаріальні дії за участю громадян, що не володіють мовою перекладу.

У порівнянні із синхронним перекладом, при якому перекладач говорить одночасно зі сприйняттям на слух мовлення вихідною мовою, для

послідовного перекладу не потрібно додаткове технічне оснащення й потрібно менше ресурсів перекладачів (досить залучити одного перекладача для тривалого заходу, тоді як синхроністам потрібна зміна кожні 15-30 хвилин), також від перекладача не потрібно володіння складними техніками для синхронної роботи.

4. Ознаки гарного перекладу

Переклад – це не тільки заміна слів, вимовлених або написаних на одній мові, їх еквівалентами на іншій мові. Якість перекладу включає також знання контексту й культурне походження слова в оригінальному тексті, а також вибір слова або фрази в мові перекладу, якими найкраще вдасться передати суть і зміст оригіналу в новому культурному контексті. Якщо все це не відбувається, то повідомлення може бути неправильно розтлумачене або зовсім загублене.

Розрахунки в часі

Для виконання якісного перекладу потрібен час, тому при замовленні перекладу переконайтеся, що ви надаєте досить часу для якісного виконання роботи. Золоте правило полягає в тому, що перекладач може виконувати до 8-10 сторінок перекладу тексту за один робочий день. Редактор може, у середньому, перевірити роботу в розмірі 25 сторінок у день. Більше часу повинне бути надане для суголубо технічних або складних текстів.

Простота

Намагайтеся зробити переклад як можна чіткіше й коротким. У текстах, що підлягають перекладу, це допоможе уникнути довгих речень, що складаються із безлічі підпунктів. Вони можуть викликати труднощів, особливо при перекладі на такі мови, як китайська і японська.

Із самого початку думайте в міжнародному масштабі, щоб уникнути культурно-специфічних кліше або понять, які нічого не значать за межами вашої країни. Спрощуючи свій стиль письма й уникаючи місцевих ідіом, ви

зробите завдання перекладу більш легким для перекладача й зможете знизити ймовірність непорозуміння.

Якщо це можливо, завершіть оформлення тексту перед здачею його в переклад. Перегляд вихідного тексту вже під час перекладу може привести до затримок і збільшенню витрат, зокрема, при роботі з багатомовними проектами.

Інформація

Чим більше перекладач і редактор знають про ваш текст і цільову аудиторію, тем краще. Завжди повідомляйте вашого постачальника послуг перекладу, для кого призначений текст, хто буде читати його й де перебуває цільова аудиторія. Це дозволяє перекладачеві підготувати ту версію іноземної мови, яка найкраще пасує цільовій аудиторії, й тип зв'язку з нею. Залежно від того, який це переклад (брошури, веб-сайт, мовлення або відео) буде мінятися стиль необхідного перекладу.

Будь-яка допоміжна інформація про ваш продукт або послугу, про рекламну підтримку й про ваших цільових клієнтів може бути дуже корисною для перекладачів.

5. Основи перекладацького скоропису

Перекладацьким скорописом називають особливу систему запису, що дозволяє усному перекладачеві «у реальному часі» фіксувати на папері достатню кількість значеннєвих елементів мовлення оратора-джерела, щоб з опорою на них сформулювати через кілька секунд або хвилин звучний текст перекладу. Користування скорописом розвантажує короткочасну пам'ять перекладача, звільняє його від вічного страху забути зміст перекладного матеріалу, дозволяє працювати з відрізками тексту значної тривалості й складності. Грамотне використання перекладацького скоропису дає перекладачеві додаткову можливість ще на етапі сприйняття оригіналу глибше продумати значеннєву структуру вихідного тексту, зафіксувати прецизійну інформацію (цифри, імена й т. п.),

прийняти деякі перекладацькі рішення, підготуватися до побудови тексту перекладу. Нарешті, наявність у руках блокнота й олівця — за умови вміння їх правильно застосовувати — створює в перекладача відчуття надійності й упевненості у своїх силах і змушує всіх учасників ситуації ставитися до його праці ледве серйозніше, а це теж незайве для успіху комунікації. Уміння користуватися перекладацьким скорописом можна розглядати як одне з наочних проявів професіоналізму послідовного перекладача. Недарма в перекладацьких школах Європи користування перекладацьким скорописом вважається одним з базових навичок і в обов'язковому порядку викладається всім студентам у першому ж семестрі.

Наразі великим попитом користується посібник «Французька мова. Усний переклад. Перекладацький скоропис» С.А. Бурляй (2005 рік), де поєднується великий методичний матеріал з великою кількістю різноманітних вправ, завдань і текстів для тренування в перекладі із записом і в усному перекладі з аркуша. Широко відомі також посібники з усного перекладу й перекладацького скоропису А.П. Чужакіна.

Будь-яка система скоропису призначена для потреб усного перекладу. Вимоги до перекладацької діяльності - вона повинна відповідати ряду очевидних критеріїв. По-перше, запис скоропису повинен робитися швидко, у темпі мовлення оратора, тобто запис повинен бути коротким і ємним. По-друге, перекладач повинен бути в змозі швидко й надійно зчитувати свої замітки. По-третє, у запису потрібно фіксувати не тільки ключові моменти мовлення оратора (як у конспекті), а майже все з них: в ідеалі текст перекладу, зчитаний перекладачем зі свого блокнота, за повнотою й тривалістю звучання, а також за логікою та стилем викладу не повинен суттєво відрізнятися від мовлення оратора-джерела. Виключити можна тільки авторські самоповтори, пошуки оратором потрібного слова й тому подібний «чорновий» матеріал оригіналу. Згадаємо, що діяльність перекладача включає п'ять етапів:

- (1) слухове сприйняття оригіналу (аудіювання),
- (2) девербалізація значеннєвої інформації,
- (3) перемикання,
- 4) ревербалізація,
- (5) проговорення тексту перекладу.

У сумі (1) і (2) можна називати етапом аналізу, а (4) і (5) — етапом синтезу. Усю сукупність завдань, розв'язуваних усним послідовним перекладачем, можна розділити на завдання етапу доперекладацького аналізу тексту оригіналу й завдання етапу синтезу тексту перекладу. Перекладачеві слід навчитися розподіляти роботу, яку йому має бути проробити над кожним відрізком тексту, між цими двома етапами, причому за можливості рівномірно: це допоможе йому легше справлятися зі стресовим навантаженням, працювати більш якісно, а також зберігати працездатність протягом досить довгого часу (декількох годин безперервної роботи).

5.1. Метамова

Виділяючи ядро змісту зі словесної оболонки, перекладач робить дію, яку можна зрівняти із промиванням породи в пошуках крупинок золота, зі збагаченням руди або з відділенням зерен від плевел. Отримані «зерна» змістів не належать ні вихідній мові, що той, на яку перекладаються. Можна говорити про те, що компоненти значеннєвої структури тексту переводяться на свого роду метамову, в ідеалі рівно віддалений від обох конкретних мов, залучених у комунікативну ситуацію. Прямим відбиттям змістів метамови на папері служать піктограми й графічні символи, застосовувані в запису. Деякі з них запозичені з інших знакових систем: алгебри, математичної логіки, дорожніх знаків, піктограм масової культури, Інтернет-чатів, SMS-повідомлень тощо; інші розроблені спеціально для перекладацького скоропису. На жаль, для того, щоб зафіксувати більшість референціальних значень, необхідних перекладачеві, не вистачить ніяких піктограм або символів, тому йому

доведеться використовувати в записі слова або частини слів з відомих йому мов. Причому це можуть бути як ВМ (вихідна мова) і ПМ (мова, на яку перекладається), так і будь-які інші мови, якщо це представляється доцільним. Так, грецька буква Ψ («пси») дуже зручна для запису кореневої частини слів «психологія», «психіатрія», «психотерапія» і т. п., навіть якщо переклад іде аж ніяк не із грецького, а з української мови на англійську, або навпаки. Важливо розуміти, що слова, так чи інакше включені в запис тексту перекладацьким скорописом, повинні за рідкісним винятком розглядатися саме як елементи метамови, а не як шматочки поверхні вихідного або підсумкового тексту.

Референти тексту, тобто ті предмети, явища, ознаки і т. п., які існують у реальній або уявлюваної автором тексту дійсності й згадуються їм у тексті, становлять найважливішу й надзвичайно наочну частину сукупної інформації тексту. У більшості випадків назва основних референтів кожного висловлення в складі тексту записується в перекладацькому скорописі за допомогою слова (словосполучення) на ВМ або ПМ.

Модальні значення належать до найважливіших компонентів загального змісту висловлення й одночасно найбільш піддані викривленням при запам'ятовуванні й відтворенні в усному перекладі. Справа ускладняється ще й тим, що засоби передачі модальних значень в українській та англійській мові надзвичайно різноманітні й при цьому часто не збігаються один з одним. За всіх цих причин фіксація модальних значень у записі зовсім необхідна.

Типова помилка недосвідченого перекладача полягає в прагненні «записати кожне слово» мовлення оратора у впевненості, що це забезпечить надійну базу для успіху перекладу. Зрозуміло, це фізично неможливо зробити за допомогою звичайного запису під диктування, тому що швидкість усного мовлення звичайно значно перевищує швидкість письма. Для рішення цієї проблеми при веденні протоколів була у свій час винайдена стенографія — по суті, інший, більш компактний алфавіт, що

включає знаки для запису найбільш популярних буквосполучень і навіть деяких слів. Але й стенограма не вирішує проблеми усного перекладу: навіть при вмінні швидко стенографувати й так само швидко, у темпі мовлення, розшифровувати стенографічний запис перекладач у найкращому разі лише підмінює завдання перекладу на слух завданням перекладу з аркуша - а це завдання він ще не почав вирішувати, витративши увесь час на накреслення й зчитування символів, що фіксують не більш ніж «горизонтальну», лінійну поверхню вихідного тексту. Буквений запис під диктування й стенограма, майже так само, як і запис звучного тексту на магнітофонну плівку, можуть бути співвіднесені лише з фазою аудіювання, без підключення механізмів аналізу, що привносять у сприйманий текст елементи вертикального виміру. А головна властивість перекладацького скоропису, що докорінно відрізняє її від стенограми й від диктування, полягає саме в тому, що перекладацький скоропис відбиває не поверхневі структури тексту, а його значеннєві структури. Для забезпечення цього перекладачеві одночасно зі сприйняттям оригіналу потрібно проводити досить глибокий значеннєвий аналіз і девербалізацію вихідного тексту й саме такий «напівпереварений» матеріал фіксувати на папері.

5.2. Завдання етапу синтезу

Отже, етап аналізу завершений, перекладач проробив величезну розумову роботу зі сприйняття, дешифрування, осмислення й фіксації елементів змісту вихідного тексту. Втім, якщо дивитися з боку зовнішнього спостерігача, він ще «нічого не робив» - просто мовчки стояв і слухав, як оратор викладає свої думки. Можливо, він щось там писав у своєму блокноті. Зараз нарешті перекладач почне відпрацьовувати свій хліб, тобто говорити щось, що він, спостерігач, хотів би почути. Синтез і проговорювання перекладного тексту — чи не єдина частина роботи перекладача, доступна зовнішньому спостереженню: по ній його судять

слухачі й критики. Причому судять не завжди цілком об'єктивно й, чесно сказати, не завжди компетентно. За даними дослідження, проведеного Міжнародною асоціацією перекладачів конференцій (AIC), при оцінці якості усного перекладу слухачі-учасники великих міжнародних заходів - надавали чи не рівне значення змісту тексту перекладу, стилю й манері викладу й приємності тембру голосу перекладача. Вони ж наполягали, що перекладач повинен говорити «жваве й виразно», а не монотонно. Що ж, якщо такі очікування аудиторії, те й це потрібно враховувати при виборі перекладацької стратегії й тактики.

Врахування функціонально-прагматичних факторів. На етапі синтезу перекладного повідомлення для перекладача важливо не забувати, що його діяльність тепер протікає вже не в просторі між оратором (відправником повідомлення) і перекладачем, а між перекладачем і адресатом (адресатами). Незважаючи на всю гадану тривіальність цієї тези, часто доводиться спостерігати перекладачів, які ведуть свого роду боксерський двобій або тенісний матч із оратором, де адресатові в найкращому разі приділяється роль пасивного спостерігача, а його інтереси враховуються в останню чергу. Такий перекладач повністю підкоряє себе завданню «відбити кожний удар» оратора, тобто включити у вироблений переказний текст щось відповідне кожному з елементів повідомлення, що пролунало, «перекласти кожне слово» (фразу, термін, ідіому й т. п.).

Настільки ж неприпустима присутність у звучному тексті паразитами перекладу слів - і звуків-паразитів. Іноді перекладач сам не усвідомлює, що його мовлення заражене ними, але слухачам важко цього не помітити, і це їх дуже дратує. «Поставити діагноз» може допомогти колега-перекладач (особливо якщо його спеціально попросити про це), а ще краще - включений диктофон, запис із якого можна прослухати потім у спокійній обстановці. За допомогою такого нехитрого приймання перекладач може, до свого подиву, з'ясувати, що кожна пауза

між словами в нього заповнена непотрібним голосним звуком (яким-небудь «еєє» або «а!-а!-а!») або що, перш ніж почати зчитувати черговий відрізок запису, він щораз говорить: «Ну, значить, так». Таким забруднювачам, зрозуміло, не місце в мовленні перекладача, і їм слід оголосити нещадну війну, навчившись відслідковувати себе в ході роботи - нехай навіть на це прийде виділяти частину безцінного ресурсу уваги. Допоможуть і регулярні повторні перевірки за допомогою диктофона.

5.3. Тренування чистоти мовлення

Ще більш корисно в плані тренування чистоти мовлення час від часу змушувати себе додержуватися принципу «повної нетерпимості до бруду» у ході власного мовного спілкування. Для початку можна вибрати не дуже відповідальні й особистісно значимі ситуації: розмова в магазині або на вулиці, повсякденне спілкування з колегою по роботі або із клієнтом, переказ другові прочитаної статті або переглянутого фільму. Спробуйте, говорячи те, що вам потрібно сказати в такій ситуації, добитися, щоб кожне речення було закінченим, кожна думка - компактно й переконливо викладеної, кожний логічний зв'язок — експліцитно виражений; щоб у мовленні не було кинутих фраз, необґрунтованих самоповторів і непотрібних звуків.

Для професіонала усної комунікації, яким є послідовний перекладач, дуже велике значення має не тільки гарна дикція, але й бездоганне володіння орфоепічними нормами всіх своїх робочих мов. Надзвичайно погане враження робить перекладач, який допускає помилки в наголосі, який вживає просторічні варіанти проголошення граматичних форм, який використовує ненормативні або недоречні інтонаційні моделі (наприклад, манеру, що поширилася останнім часом, закінчувати стверджувальні англійські речення не падінням, а підйомом голосу). Такого роду недбалість у звучанні неприпустима,

коли перекладач виголошує тексти, що ставляться до підвищеного, нейтрального й навіть літературно-розмовного регістра. Єдино можливі випадки, коли послідовному перекладачеві може знадобитися скористуватися деякими (і лише самими м'якими!) із засобів розмовного зниження регістру в просодиці, — це коли до такого прийму, свідомо й з метою досягнення певного ефекту, прибігає сам оратор. Але такі епізоди зустрічаються в практиці перекладу досить рідко.

Головне, чого слід уникати будь-якими засобами перекладачеві з української мови на англійську, — це властиво українського фонетичного акценту, причому навіть не стільки в частині вимови звуків, скільки в області інтонації, ритму й фразування. Інтерференція української ритміки й мелодики при говорінні україномовною людиною англійською мовою створює в англійського слухача не просте відчуття, що він чує мовлення іноземця — це ще півбіди. Погано те, що українська просодика, накладена на англійський текст, змушує слухача підсвідомо інтерпретувати таке мовлення, як грубе, нав'язливе, приказне. У порівнянні з поступовою спадною східчастою шкалою, яка є нейтральною для англійської мови, українська нейтральна інтонаційна шкала — хвилеподібна, з ударними складами, що піднімаються нагору, і ненаголошеними, «що провалюються» униз, — звучить занадто емоційно, істерично. Українські ввічливі прохання, що мають у нормі спадний інтонаційний малюнок, сприймаються як грубі безапеляційні накази англійським вухом, яке звикло до того, що прохання - це неодмінно висловлення, що завершується словом *please*, що й обов'язково вимовляється з висхідним тоном. Причому відчуття ці виникають у слухача мимоволі, без свідомого контролю, а боротися з підсвідомим відчуттям надзвичайно важко: побачити невідповідність інтонаційних шкал дефект фонетики здатний хіба що професор Хіггінс: будь-який інший слухач мимоволі робить висновки в області «національного характеру» і інших стереотипів («українці» - люди грубі, нестримані, невиховані, авторитарні» і т. п.).

Питання про допустимість (або бажаності?) невербальної поведінки усним послідовним перекладачем жестикуляції перекладача й виразної інтонації дебатуються з тих пор, як усні перекладачі стали усвідомлювати себе представниками окремої професії. Перекладачі Ліги Націй, судячи зі спогадів сучасників, улаштовували зі свого перекладу цілу виставу, повністю вживаючись у роль оратора — що, потрібно визнати, логічно, якщо їм, як ми пам'ятаємо, доводилося виступати чи не годинами підряд, поодиноці займаючи місце на трибунові. Пізніше настав період, коли всі автори посібників і інструкцій для перекладачів прийняли наполягати на тому, що в сенсі оцінок і виразності перекладач повинен залишатися абсолютно нейтральним, залишаючи вираження всіх почуттів і думок винятково на долю самого оратора. Сьогодні все частіше від організаторів різноманітних маркетингових презентацій і агітаційних виступів перекладач чує: «Тільки ви скоріше перекладайте, виразніше, з вогником!» Манера перекладача розглядається як частина загального шоу, як додатковий засіб переконання й впливу на аудиторію. Що можна тут порадити перекладачеві? Очевидно, при наявності такої прямої вказівки з боку замовника слід намагатися її виконати: зрозуміло, що якщо оратор намагається надихнути й «завести» свою аудиторію, а перекладач говорить повільно й монотонно, стоїть нерухомо й не відриває очі від паперу, то в них нічого не вийде, тобто мета комунікації не буде досягнута.

6. Класифікація стилів перекладу

Відповідно до умов і мети спілкування або створення письмового тексту, ми робимо вибір на користь тих або інших стилістично пофарбованих мовних засобів — лексики й синтаксису тощо, формуючи, таким чином, певні стилістичні системи — стилі перекладу, характерні для тієї або іншої ситуації.

Говорячи рідною мовою, ми інтуїтивно «намацуємо» межі різних стилів, і чи навряд станемо говорити сухим канцелярським стилем,

наприклад, на вечірці на честь дня народження друга. В іноземній мові «почуття стилю перекладу» пропорційно професіоналізму перекладача, а професійне володіння певним стилем залежить від його спеціалізації. Так, перекладач, що спеціалізується на перекладі технічної літератури, може не володіти стилем перекладу художньої літератури, але бути прекрасним технічним перекладачем, і навпаки.

Пропонуємо класифікацію функціональних стилів мовлення, розроблену й прийняту стилістами-філологами. Вона має безпосередній зв'язок з розподілом спеціалізацій професійних перекладачів у бюро перекладів.

Науковий стиль: залежно від характеру документа/тексту, створеного в науковому стилі, можна також виділити: науково-популярний, професійно-технічний, дисертаційний, лекційний, дискусійний.

Професійно-технічний стиль: у роботі бюро перекладів слід виділити цей стиль в особливу категорію, тому що він займає істотне місце в обсязі роботи.

Офіційно-діловий стиль: можна підрозділити на: діловий, офіційно-документальний, офіційно-канцелярський, офіційно-риторичний, судовий, канцелярський.

Публіцистичний стиль: можна підрозділити на: політичний, газетно-політичний, суспільно-публіцистичний, художньо-публіцистичний, епістолярний, парадно-риторичний.

Стосовно до діяльності бюро перекладів в особливу категорію можна також виділити особливу й досить молоду стилістику рекламного тексту.

Художній стиль: можна підрозділити на: поетичний, інтелектуально-книжковий, художньо-белетристичний.

Розмовний стиль: можна підрозділити на: літературно-розмовний, розмовно-побутовий, побутово-діловий.

6.1. Особливості газетного стилю

Газетний текст - складне й багатопланове явище, що має різноманітні характеристики. Щоб мати більш повне уявлення, необхідно зупинитися на деяких основних питаннях, що характеризують його. Газетний текст, насамперед, - це добуток мовнотворчого процесу, що володіє завершеністю й виконано у вигляді газетної статті. Він має певну інформуючу цілеспрямованість та вплив на читацьку аудиторію. Питанню вивчення газетних текстів присвячені численні роботи таких вітчизняних і закордонних лінгвістів, як Солганик, Розенталь, Кузнецов, Костомаров, Гальперін, Арнольд, Синіцина, Брандес, Наєр, Швейцер, Ван Дейк і багатьох інших.

Загальноновизнано, що газети й засоби масової інформації (ЗМІ) у цілому - це найважливіші засоби формування й відбиття суспільної думки, які «прямо або опосередковано, у відкритій або схованій формі впливають на всі соціально-політичні процеси в суспільстві. Саме тому вони одержали назву «четвертої влади» («the forth estate»), яка по силі свого впливу на механізм суспільного розвитку не уступає першим трьом» [16, с. 33]. «ЗМІ не тільки відбивають події навколишньої дійсності, але й інтерпретують їх у світлі тієї або іншої ідеології, надаючи масовій аудиторії бачити, що відбувається крізь призму певних культурних цінностей і політичних орієнтирів» [16, с. 35]. Для того, щоб здійснювати функцію четвертої влади, газета повинна задовольняти запити різних груп читачів і виконувати найрізноманітніші функції, починаючи із пропагандистських і інформаційних і кінчаючи розважальними й навіть рекламними.

Відомий британський фахівець із вивчення ЗМІ Дж. Карран також вважає, що вплив ЗМІ на інститути влади й політичні процеси величезний. «The influence of the media has been immense: on Institutions, the conduct of affaires, and the way in which people think and politically. The mass media and mass politics have inspired, reflected and shaped each other more than has been realized» [16, с. 33].

На думку професійного журналіста Є.П. Прохорова «Газетний текст - це історія сучасності, для нього характерна ситуативність бачення життя.

Величезна роль журналіста, який зобов'язаний користуватися такими методами, які забезпечать оптимальний вплив, полегшать сприйняття, урахують закони уваги, розуміння, запам'ятовування» [20, с. 13].

Газетний текст насамперед інформує читачів і намагається впливати на них. Тому більшість лінгвістів вважають інформаційну та впливну функції ЗМІ, і газет зокрема, дуже важливими й сформованими давно. Наприклад, В. М. Кузнецов вважає, що першими публіцистичними текстами були проповіді й житія святих, тому що вони в основному виконували публіцистично-інформаційну та впливну функції [19, с. 33-38]. І. Р. Гальперін стверджує, що газетно-публіцистичний стиль сформувався до 19 століття й відносить до нього тільки те, що інформує й пропонує оцінку цієї інформації [15, с. 296-297].

Необхідно відзначити, що, крім інформативної та впливної функцій газетного тексту, виділяють освітню, розважальну, рекламну й ідеологічну функції ЗМІ, які «тісно зв'язані між собою й присутні в той або іншій комбінації практично в будь-якому кінцевому продукті масової комунікації, будь те газета, журнал, теле - або радіопередача» [16, с. 35]. Практично, на ті ж самі функції вказують і інші лінгвісти, виділяючи інформаційну, впливну або агітаційно-пропагандистську, експресивну, просвітницьку, виховну, організаторську функції.

Призначення, сутність і функції газетного тексту знаходять своє безпосереднє відбиття в його мові. Саме мова газетного тексту реалізує функції інформації й впливу. Для неї характерне використання лексики, що має різне стилістичне фарбування; уживання кліше, штампів; наявність «газетної фразеології»; специфічність заголовків.

Однак, поняття «мова газети» слід, на думку Д. Є. Розенталя, розмежовувати з поняттям «газетна мова». Він вважає, що «мова газети» поєднує в собі всі стилі літературної мови. Так, наприклад, хроніка пишеться в діловому стилі, урядові повідомлення - в офіційно-документальному стилі, економічний огляд оформляється відповідно до норм наукового стилю,

фейлетон має в собі риси художнього стилю, інтерв'ю - розмовного, а оповідання має особливості белетристики [21, с. 52]. Мова газети реалізує насамперед функції інформації й впливу. Коли говорять «писати газетною мовою», те мають на увазі, що писати потрібно «просто, діловито, ощадливо, широко використовуючи мовні стандарти й кліше» [21, с. 52].

Багато лінгвістів відзначають великий вплив розмовної мови на мову газети. Стилізоване розмовне мовлення усе більш активно проникає в жанр газетного заголовка. У якості переважної риси багатьох англomовних газет і журналів стало так зване *informal writing*. Крім того, у мові газети присутнє прагнення до мінімально оптимальної довжини абзацу й речення. Журналісти широко використовують особисті займенники, власні імена, географічні назви, так звані «стимулятори уваги», незвичайні факти, явища, звертання до читача. Усі ці елементи характерні й для розмовного мовлення. Мова преси орієнтована насамперед на читача.

Що стосується вигляду газетного мовлення, то він «залежить не тільки від її зовнішнього словесного покриву й форм його розташування, не тільки від обумовленої синтактикою словесних рядів гри смислів, але він визначається загальною композиційною системою, у якій логіка побудови, або прийоми психологічної рисовки, можуть виступати домінуючими силами». І далі: «...лексика й синтаксис пристосовані до основного композиційного завдання, нею визначається їхня взаємодія. Це завдання - точність і правильність логічних рухів слів» [14, с. 132 - 135].

Коли пишуть про газетну мову, багато авторів підкреслюють її високу стандартизованість і експресивність. На думку Г.Я. Солганика, основні типи газетних текстів будуються по готовому шаблону, з використанням штампів і кліше, вироблених у ході газетного виробництва [23, с. 19]. Говорячи про специфіку газетного мовлення, М.Н. Кожина відзначає особливу й навмисну її виразність, експресивність висловлення з одного боку, а застандартизованість і штампи - з іншого боку [17, с. 182].

Однієї із причин стандартизованості газетної мови В. М. Кузнецов вважає екстралінгвістичну, а саме: прагнення до документальності, повторюваності тем, оперативності й підготовки матеріалу у свіжий номер, у результаті чого журналістові часто бракує часу для пошуку експресивно-образних засобів вираження, і він відтворює уже вироблені мовні засоби [19, с. 21-22]. М.І. Кожина також відзначає, що умови мовної творчості журналістів часто бувають важкими. Це можуть бути найкоротші строки написання, колективне авторство, різноманіття газетних жанрів, наявність позаштатних кореспондентів, публікації матеріалів з інших сфер спілкування (оголошення, проекти законів тощо) [17, с. 182].

Г.Я. Солганик говорить про загальнодоступність мови газети, тобто про відсутність вузькоспеціальних слів і висловлювань. Вирішальною умовою при виборі лексики є її оцінні якості. Він також підкреслює особливу роль автора, а також говорить про різноманітність лексичних розрядів, граматичних засобів і, як і багато інші дослідники, приділяє увагу питанню стандартизованості газетної мови [24, с. 5-23].

Тему газетної мови блискуче розвиває В. М. Костомаров. Він вважає, що два фактори створюють газетну мову - стандарт і експресія. Що стосується експресії, то тут має місце сполучення інтелектуального й емоційного початків. Орієнтація на ці два фактори становить, на думку вченого, єдиний конструктивний принцип моделі газетної мови [18, с. 53-56]. Л.Г. Синіцина розглядає експресивність як одну з найважливіших проблем лінгвістики, тому що вона пов'язана з емоційним ставленням автора до матеріалу, що викладається. Відтінки значень слів, викликаючи в читачів емоційно позитивні або емоційно негативні асоціації, є основними подразниками, що викликають естетичні реакції в читачів як художнього тексту так і газетного [22, с. 4-6].

Однієї з особливостей тексту газети є використання спеціальних засобів виділення висловлень про предмет мовлення в газетному тексті, наприклад, його формулювання у вигляді питання. Автори статей використовують також

спеціальні речення, словосполучення, що вказують на перехід до того або іншому предмету мовлення (нарешті, тепер про, по-перше, по-друге й т. п.). Вільні з конструктивної точки зору речення, що виконують функцію виділення, можуть бути замінені питальними реченнями. Засобами виділення можуть також служити абзацний відступ, заголовки до частин тексту, спеціальні графічні позначення: три крапки, зміна шрифтів, видільні знаки.

У газетному тексті можуть функціонувати такі групи вставних елементів як:

- 1) авторизаційні (за слухами; як мені здається),
- 2) персуазивні (напевно, може бути, швидше за все),
- 3) емоційно-оцінні (на щастя, як не дивно),
- 4) метатекстові (іншими словами, як правило),
- 5) такі, що встановлюють контакт (прошу помітити, як ви пам'ятаєте).

Про різні знакові системи й графічні засоби, які широко використовуються в газетах, говорять багато дослідників. Так, наприклад, В.І. Чепурних говорить, що це можуть бути малюнки, фотографії й навіть орнаменти. При цьому словесна й не словесна частини становлять одне ціле. Що стосується графічних засобів, то він виділяє наступні їхні прагматичні функції: 1) функція залучення уваги читача; 2) функція виділення комунікативно-значимих елементів тексту (це можуть бути різні шрифти для початку статті й інших її частин або ж для виділення основної теми); 3) функція композиційного членування тексту; 4) функція компресії інформації (розділові знаки) [25, с. 125 - 126].

На закінчення цього розділу хотілося б коротко зупинитися на синтаксисі мови газети. Як зазначалося вище, «...і лексика, і синтаксис пристосовані до основного композиційного завдання: точності й правильності логічного руху слів». Синтаксис мови газети, на думку Д.Є. Розенталя, являє собою комбінацію книжкового й розмовного синтаксису. «Від книжних стилів синтаксис мови газети запозичить властиву письмової мовлення нормативність, обробленість, а від розмовного стилю - форми й конструкції,

характерні для усного мовлення. На газетній смузі вживаються розгорнуті синтаксичні конструкції й гранично-лаконічні «рубані» фрази, книжкові описові звороти й розмовні форми» [21, с. 52-53]. У газетних текстах зустрічаються різні еліптичні речення, тобто бездієслівні фрази, що характеризуються стислістю й енергійністю вираження; номінативні речення, тобто речення у формі називного відмінка; сегментовані конструкції або конструкції з «подвійним значенням»; приєднувальні конструкції, що відтворюють усну мову в її живій безпосередності; парцеляції, що розуміються як членування речення, при якому зміст висловлення реалізується не в одній, а у двох або декількох інтонаційно-значенневих мовних одиницях, наступних одна за одною після розділової паузи, а також багато інших засобах посилення виразності.

Висновки

1. Британська преса складається із двох основних видів національних газет - якісних і популярних. Більшість газет мають свою власну політичну точку зору й підтримує ту або іншу партію або групу. Якісна преса вважається пресою думок, популярна - пресою новин. Особливості аудиторії, проблематики, стилю, оформлення входять у ці характеристики британської преси.

2. Якісні газети висвітлюють національні й міжнародні події, соціальні й культурні проблеми й багато інших питань. У статтях переважає аналіз і оцінка подій і дій, а також їх коментар. Якісні газети відрізняє виваженість оцінок, надійність фактів, стриманість, спокійний тон повідомлень. Читацька аудиторія якісної преси - це люди, у чиїх руках перебуває економічна й політична влада, люди з високим рівнем освіти й культури.

3. Популярні газети приділяють основну увагу кримінальним подіям, спорту, незвичайним подіям, скандалам і т. п. У текстах газет переважає емоційне тло обурення, збурювання. Оцінка фактів часто суб'єктивна й поверхнева. Журналісти прагнуть установити із читачами тісні, неформальні відносини, використовуючи для цього різні мовні засоби. Читачів популярних

газет відрізняє невисокий освітній рівень, праві політичні пристрасті, забобони.

4. Газетний текст має різноманітні характеристики. Це - найважливіший засіб формування й відбиття суспільної думки, що впливає прямо або опосередковано на всі соціально-політичні процеси в суспільстві. Для газетного тексту характерна ситуативність бачення життя. Основними функціями газет є інформаційна та впливна, які взаємозалежні, тому що будь-яка інформація впливає на людину, допомагаючи формувати її точку зору на події, а цей вплив неможливий без інформування. Функції інформації й впливу реалізуються за допомогою мови газетного тексту, для якої характерні висока стандартизованість і експресивність.

7. Синтаксичні особливості наукового стилю

Для синтаксису наукового стилю мовлення характерна тенденція до складних побудов, що сприяє передачі складної системи наукових понять, установленню відносин між родовими й видовими поняттями, між причиною й наслідком, доказами й висновками. Для цієї мети використовуються речення з однорідними членами й узагальнюючими словами при них. У наукових текстах поширені різні типи складних речень, зокрема з використанням складених підрядних сполучників, що взагалі характерно для книжкового мовлення: внаслідок того що; через те, що; у той час як та ін.

Засобами зв'язку частин тексту служать вступні слова і поєднання: по-перше, нарешті, з іншого боку, що вказують на послідовність викладу.

Для об'єднання частин тексту, зокрема абзаців, що мають тісний логічний зв'язок один з одним, використовуються слова і словосполучення, які вказують на цей зв'язок: таким чином, на закінчення тощо.

Пропозиції в науковому стилі одноманітні за метою висловлювання - вони майже завжди розповідні. Питальні речення рідкісні і використовуються

для залучення уваги читача до будь-якого питання. Це не власне питання, а питально-відповідні діади - автор сам задає питання і сам же відповідає на нього, демонструючи тим самим логіку розвитку думки, направляючи увагу читача / слухача.

Узагальнено-абстрактний характер наукової мови, позачасовий план викладу матеріалу обумовлюють вживання певних типів синтаксичних конструкцій: невизначено-особистих, узагальнено-особистих і безособових пропозицій. Дійова особа в них відсутня або мислиться узагальнено, невизначено; вся увага зосереджена на дії, на її обставинах.

1. Висловлювання сумніву.

Вставні слова: очевидно, імовірно, найімовірніше, цілком ймовірно, можливо, мабуть, здається, може бути, напевно, на наш погляд, на мою думку, на наш погляд.

Безособові синтаксичні конструкції: здається, що; уявляється, що; можливо, що; мало імовірно, що; більш ніж імовірно, що; не виключено, що; очевидно, що; не зовсім ясно, що; є підстави припускати, що; можна вважатися / уважати, що; можна припустити, що.

Двоскладні й односкладні речення з дієсловом думки: ми припускаємо; ми допускаємо можливість; допустимо, що; припустимо, що.

2. Висловлювання впевненості.

Вставні слова: безумовно, безперечно, безсумнівно, без сумніву, насправді, дійсно, звичайно, природно, зрозуміло, саме собою зрозуміло.

Безособові синтаксичні конструкції: ясно, що; зрозуміло, що; природно, що; безсумнівно, що; зрозуміло, що; саме собою зрозуміло, що; уявляється безсумнівним / очевидним, що; зовсім очевидно, що; не підлягає сумніву, що; логічно вважати, що.

Речення типу: ми переконані, що; ми впевнені в тому, що.

3. Коментар власного тексту – фіксація уваги на певних поняттях, уведення понять, термінів.

Звороти: можна сказати; якщо можна так виразитися; так сказати; краще сказати; строго говорячи; у першому наближенні будемо називати.

Вставні конструкції: інакше; інакше кажучи; іншими словами; точніше кажучи.

Ремарки типу: так званий у літературі; як прийнято вважати; звичайно називають.

4. Адресованість тексту читачеві проявляється:

- Текст оформлюється у вигляді інформаційно ясного наукового повідомлення;
- Зв'язність всіх компонентів смислової структури тексту;
- Фіксація уваги читача на просуванні наукової думки автора;
- Маркування найбільш значущих фрагментів тексту;
- Сміслові опори для сприйняття тексту (водні слова, питально-відповідні діади, демонстрації, приклади, план).

Сигнали адресації, подібно дорожнім знакам, відіграють роль своєрідних покажчиків на текстовому просторі, направляють адресата по потрібному шляхові, забезпечують оптимальне засвоєння наукової інформації.

Використання композиційно-орієнтуючих мовних засобів адресації пов'язано з необхідністю подолати протиріччя між протяжністю тексту в часі і просторі і обмеженістю уваги і оперативної пам'яті.

Науковий текст великого обсягу характеризується переривчастістю розвитку теми, не поступовим, а стрибкоподібним характером викладу матеріалу, порціонним включенням нової інформації, у той час як читач сприймає його послідовно, читачеві властиво відволікатися й забувати прочитане, втрачати логіку розвитку думки, не відразу засвоювати значення відносин між квантами інформації.

Тому автор повинен використовувати спеціальні сигнали проспекції й ретроспекції, які організують читача в просторі тексту: уперед – назад, вище – нижче, раніше – пізніше.

Ретроспективні сигнали відсилають читача до попереднього тексту:

- Вступні пропозиції: як ми бачили; як вказувалося раніше; як ми переконалися; як було показано; як впливає з вищевикладеного положення; як видно з наведеного прикладу;
- Клішованість словосполучень: наведені вище приклади; сформульовані раніше положення; розглянуті раніше причини; вищезгадані ознаки; вищеназвані тенденції;
- Пропозиції типу: вище вже говорилося, що; вже неодноразово зазначалося, що; зі сказаного впливає, що; що було розглянуто в попередньому розділі; в попередньому розділі були розглянуті.
- Позадужкові посилання: (див. вище), (див. вище відповідний розділ), (див. попередню главу).

Сигнали проспекції спрямовані на подальший виклад інформації:

- Вступні пропозиції: як буде видно / показано нижче; як буде видно з подальшого;
- Підрядні речення типу: про що буде сказано нижче; що детально ми розглянемо в наступному розділі; тому буде розглянуто пізніше;
- Пропозиції констатуючого характеру: про це буде сказано нижче; про останнє мова піде далі; нижче піде мова про ...;
- Стандартні позадужкові посилання: (див. нижче), (див. далі), (див. главу ...), (див. параграф ...);
- Слова зі значенням руху: подальше (виклад), наступні (затвердження), нижченаведені (розділи).

Сигнали адресації, що вказують на ступінь важливості інформації:

- Дієслівні конструкції: обмежимося викладом загальних положень; побіжно торкнемося ще одного приватного питання; виключимо з визначення нерелевантні для нашого дослідження ознаки;
- Конструкції з негативними і обмежувально-видільними частками: в наші завдання не входить аналіз; ми не порушуємо питання про; торкнемося лише деяких проблем; маємо на увазі тільки;

- Фразеологічні звороти: не виходитимемо за рамки статті; не вдаватимемося в подробиці; розглянемо вузьке коло питань; до уваги не беруться похибки;
- Безособові конструкції: немає можливості / необхідності / підстав розглядати / зупинятися / фіксувати;
- Дієприслівникові обороти зі значенням виключення: не вдаючись у зокрема; не маючи можливості розглянути.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Булгакова Л.Н., Гарбовский Н.К., Нечаева В.М. Пособие по переводу (русский язык – французский язык). Москва : Русский язык, 1988. 332 с.
2. Дукорская Л. Виды перевода и их особенности URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9PdQPeuu0RA> (дата обращения: 1.03.2021).
3. Дукорская Л. Краткая история перевода. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=whNXP6eeYqA> (дата обращения: 1.03.2021).
4. Дукорская Л. Понятие «перевод». Теория перевода и ее роль в социально-гуманитарном аспекте. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g5Q9odTadr4> (дата обращения: 1.03.2021).
5. Дукорская Л. Эквивалентность и адекватность перевода. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FsiMSQ3bN-4> (дата обращения: 1.03.2021).
6. Зубанова И.В. Скоропись в последовательном переводе. Москва : Р. Валент, 2016. 216 с.

7. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : підручник. Вінниця : Нова книга, 2008. 512 с.
8. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2003. 448 с.
9. Палажченко П.Р. Личность и профессионализм. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wVdC8JNFQ7c> (дата обращения: 27.02.2021).
10. Палажченко П.Р. Перевод в современном мире. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BFiok7BDfKo> (дата обращения: 28.02.2021).
11. Палажченко П.Р. Профессия и время. Записки переводчика-дипломата. Москва : Новая газета, 2020. 905 с.
12. Перевод жив. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCxBQnIzIqhtMTEkiyPMZFuA> (дата обращения: 28.02.2021).
13. Суходрев В.М. Язык мой – друг мой. Москва : ТОНЧУ, 2008. 536 с.
14. Виноградов В.В. Итоги обсуждения вопросов стилистики. *Вопросы языкознания*. 1955. №1 с.60-87.
15. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 2000. 139 с.
16. Добросклонская Т.Г. К вопросу об изучении текстов массовой информации. *Лингвистика и межкультурная коммуникация* / под ред. С.Г.Тер-Минасовой и др. 1998. Спец. выпуск. С.32-38.
17. Кожина М.М. Стилистика русского языка. Учебное пособие для студентов фак. рус.яз. и литературы пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1977. 224 с.
18. Костомаров В.Г. Лингвистический статус массовой коммуникации и проблема «газетного языка» (на материале советской прессы). *Психолингвистические проблемы массовой коммуникации* / отв.ред. А.А. Леонтьев. Москва : Наука, 1974. С.53-66.

19. Кузнецов В.Г. Функциональные стили современного французского языка. Москва : Высшая школа, 1991. 159 с.
20. Прохоров Е.П. Методологические основы публицистического творчества. *Методы журналистского творчества* / под ред. В.М.Горохова. Москва : Изд-во Моск.ун-та, 1982. С.8-19.
21. Розенталь Д.Э. Наблюдения над синтаксисом языка газеты. *Язык средств массовой информации и пропаганды* / под ред. Д.Э.Розенталя. Москва : Изд-во Московского университета, 1980. С.51-65.
22. Синицына Я.Г. Прагматические параметры экспрессивности английского газетного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1993. 24 с.
23. Солганик Г.Я. Общие особенности языка газеты. *Язык средств массовой информации и пропаганды* / под ред. Д.Э.Розенталя. Москва : Изд-во Московского университета, 1980. С.5-23.
24. Солганик Г.Я. Лексика современной газеты. *Язык средств массовой информации и пропаганды* / под ред. Д.Э.Розенталя. Москва : Изд-во Московского университета, 1980. С.23-35.
25. Чепурных В.И. Прагматические и стилистические функции графических средств в художественном тексте. *Текст и его компоненты как объект комплексного анализа* : межвуз.сб.научн.тр. Ленинград, 1986. С. 124-132.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до лекційних та практичних занять з дисципліни

«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ»

*(для здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей
денної та заочної форм навчання)*

Укладач:

Н.О. ЄРМОЛЕНКО

Оригінал – макет Н.О. ЄРМОЛЕНКО

Підписано до друку _____

Формат 60x84/16. Папір типограф. Гарнітура Times.

Друк офсетний. Умов. друк. арк. №. Облік. вид. арк. ____.

Тираж ____ екз. Вид. № _____. Замов. № _____. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса видавництва: просп. Центральний, 59-А

тел. +38 (050) 218 04 78, факс (064 52) 4 03 42

e-mail: izdat@snu.edu.ua